Yayın Geliş Tarihi: 16.04.2025
Yayına Kabul Tarihi: 11.11.2025
Online Yayın Tarihi: 29.12.2025
http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1677666

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 27, Sayı: 4, Yıl: 2025, Sayfa: 1630-1658
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ETNİK TEMSİLDEN SİYASİ KATILIMA: KUZEY MAKEDONYA'DA TÜRK PARTİLERİNİN SİYASAL SÜREÇLERİ VE ETKİ DİNAMİKLERİ

İsa DEARİ[*]

Öz[1]

Bu çalışma, Kuzey Makedonya'daki Türk partilerinin siyasal süreçlerini ve etki dinamiklerini analiz etmektedir. Türk toplumunun, Yugoslavya Krallığı döneminde başlayan örgütlenme faaliyetleri, komünist rejim altında sekteye uğramasının ardından, çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte yeniden canlanmıştır. Türkler, kendilerini temsil edebilmek, haklarını savunabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek adına siyasal örgütlenmelere giderek partiler kurmuşlardır. Kurulan Türk partileri, iç politikada temsil ettikleri etnik topluluğu merkeze alan bir siyasal duruş sergilerlerken, uluslararası düzeyde ise Kuzey Makedonya'nın genel çıkarları doğrultusunda konumlanmakta, özellikle Türkiye Cumhuriyeti ile siyasal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesinde köprü görevi görmektedirler. "Kuzey Makedonya'daki Türk partilerinin varlığı ve faaliyetleri, ülkedeki siyasi yapıyı ve Türk toplumunun konumunu nasıl etkilemektedir?" sorusuna cevap aranan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında resmî belgeler, meclis tutanakları ve parti bildirileri incelenirken, mevcut siyasal yapının işleyişi ve yaşanan gelişmeler üzerine literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgular, ülkedeki siyasal sistemin yapısal dinamikleri doğrultusunda, Türk partilerinin etki seviyesinin sınırlı kaldığını, bu durumun paralel olarak Türk nüfusun siyasal temsiliyet konumuna da yansıdığı yönündedir. Dış politikada Türkiye ile ilişkilerin güçlenmesinde önemli rol oynansa da iç politikada etki potansiyelinin düşük kalması, ülkedeki Türk toplumunun gelecekteki siyasal rolü ve kamusal alandaki varlığının sürdürülebilirliğine ilişkin çeşitli senaryoları da gündeme getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Azınlıklar, Diaspora Diplomasisi, Etnik siyaset, Etnik parti, Kuzey Makedonya Türkleri.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 7. Sürüm):

Deari, İ. (2025). Etnik Temsilden Siyasi Katılıma: Kuzey Makedonya'da Türk Partilerinin Siyasal Süreçleri ve Etki Dinamikleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27* (4), 1630-1658.

[*]Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0009-0006-2743-680X, isadeari75@gmail.com

[1]Bu makale etik kurul onayı gerektirmemektedir.

FROM ETHNIC REPRESENTATION TO POLITICAL PARTICIPATION: POLITICAL PROCESSES AND INFLUENCE DYNAMICS OF TURKISH PARTIES IN NORTH MACEDONIA

Abstract

This study analyses the political processes and influence dynamics of the Turkish parties in North Macedonia. The Turkish community's organizational efforts, started under the Kingdom of Yugoslavia, were halted during the communist era but resumed with the multi-party system. To ensure representation, defend their rights, and sustain their presence, Turks have formed political parties that focus on their community domestically, while aligning with North Macedonia's interests internationally-especially by acting as a bridge in relations with the Republic of Turkey. This study addresses the question, "How do the existence and activities of Turkish parties affect the political structure of North Macedonia and the position of the Turkish community?" and employs document analysis as a qualitative research method. While examining official documents, parliamentary records, and party statements, a literature review was conducted on the functioning of the existing political structure and recent developments. Findings suggest that in line with the structural dynamics of the political system in the country, the level of influence of Turkish parties remains limited, and this situation is reflected in the political representation of the Turkish population in parallel. Despite their key role in strengthening ties with Turkey in foreign policy, their low potential for influence in domestic politics raises questions about the Turkish community's future political role and the sustainability of its presence in the public sphere.

Keywords: *Minorities, Diaspora diplomacy, Ethnic politics, Ethnic party, Turks of North Macedonia.*

GİRİŞ

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, etnik, kültürel ve siyasi çeşitliliği ile öne çıkan bir ülkedir. Tarihsel olarak birçok imparatorluk ve devletin hüküm sürdüğü bu topraklar, 14. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları'nın ardından farklı yönetimlerin bir parçası hâline gelen Kuzey Makedonya, 8 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir (Castellan, 2003, s. 74). Parlamenter demokrasiye dayalı yönetim sistemini benimseyen ülke, çok partili bir siyasal yapı geliştirmiştir (Emin, 2014). Kuzey Makedonya'nın siyasal yapısı, etnik çıkarları dikkate alan ve çoğulculuğu destekleyen bir karaktere sahiptir.

Ülkedeki renkli nüfusu oluşturan etnik gruplar arasındaki hassas dengeler, siyasal istikrarın korunmasını zorunlu kılmıştır. Multietnik yapı ve bir bakımdan bu yapının tetiklediği mikro milliyetçi eğilimler, devletin tüm kademelerinde oldukça etkin bir rol oynayarak, milli kimlik ve dini inanışları dikkate alan siyasi partilerin kurulmasına yol açmıştır (Hristova, 2011). Siyasal alanda ortaya çıkan etnopolitik karakter, partilerin ideolojik yönelimlerini şekillendirerek, ağırlıklı olarak temsil ettikleri etnik grubun hak ve çıkarlarını ön planda tutulmasını sebebiyet vermektedir.

Bağımsızlıktan itibaren var olan bu siyasal anlayış, çoğunluğu oluşturan Makedon nüfusun yanı sıra, diğer azınlık gruplarında ve bu azınlıklar arasında yer alan Türk toplumunda da görülebilmektedir. Komünist rejim döneminde siyasal ve sosyokültürel taleplerini dile getirme konusunda yapısal engellerle karşılaşan Türkler, yeni bağımsız devlette ve çok partili sistemde kendilerini savunacak teşkilatlanmalara giderek, siyasi partiler kurmaya başlamışlardır.

Bu çalışmada, Kuzey Makedonya'daki Türk nüfusu temsilen kurulan partilerin siyasal süreçleri ve etki dinamikleri, çok boyutlu bir bakış açısıyla analiz edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu egemenliği sonrası meydana gelen göç hareketleri ile azınlık durumuna düşen Türk toplumunun Yugoslavya dönemindeki siyasal hareketleri, bağımsızlığın ardından kurulan partilerin yapıları, amaçları, seçimlerdeki performansları, koalisyon ortaklıları ve iç-dış politikadaki varlıkları analiz kapsamında yer almaktadır. Konunun daha iyi kavranabilmesi amacıyla Yugoslavya dönemi siyasi tarihine ilişkin örneklere yer verilmekle birlikte, çalışma zamansal olarak 1991 yılından sonraki süreci, mekânsal olarak ise yalnızca Kuzey Makedonya Cumhuriyeti topraklarını kapsamaktadır. Bu nedenle, ülke dışındaki Türk azınlıklarının veya diaspora topluluklarının siyasi örgütlenmeleri bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Ayrıca, çalışma temel olarak siyasal elitlerin perspektifine odaklandığı için, toplumun tabanındaki algılar ve deneyimler daha dar boyutlarıyla ele alınmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesini ise, etnik parti ve diaspora diplomasisi yaklaşımları oluşturmaktadır.

Söz konusu yapı doğrultusunda, "Kuzey Makedonya'daki Türk partilerinin varlığı ve faaliyetleri, ülkedeki siyasi yapıyı ve Türk toplumunun konumunu nasıl etkilemektedir?" sorusuna cevap aranmaktadır. Temel hipotez, Türk siyasi partilerinin, iç ve dış politikada çeşitli düzeylerde faaliyet yürütmelerine rağmen, ülkenin siyasal yapısını ve Türk toplumunun konumunu yalnızca sınırlı ölçüde etkileyebildikleri yönündedir.

Çalışmada metodolojik olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmaktadır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet İstatistik Kurumu'ndan nüfus sayımları, Devlet Seçim Komisyonu'ndan seçim sonuçları, Parlamento Enstitüsü'nden meclis tutanakları, Resmî Gazete Kurumu'ndan yasalar ve resmî kararlar gibi yasal belgelerin yanı sıra, Türk siyasi partilerinin tüzük ve bildirilerinden de yararlanılmaktadır. Bu birincil kaynaklar, araştırmanın özgünlüğünü artıran temel veri setini oluşturmaktadırlar. Ayrıca Aziz Kliment Ohridski Milli Üniversitesi, ADEKSAM ve BULAC kütüphaneleri, Academia, Cairn.info, DergiPark, Persée gibi dijital platformlar aracılığıyla ilgili literatür, farklı dillerde yazılmış telif eserler ile çeşitli haber ve kurum siteleri de incelenmektedir.

Farklı dil ve türlerdeki birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılması, istatistiki veriler paylaşılması, konunun akademik derinliğini artırmakla kalmayıp, Kuzey Makedonya ve genel olarak Balkanlar'daki siyaset bilimi ile siyasi tarih çalışmalarına da katkı sunabilecek nitelikte bir içerik ortaya koyma imkânı tanımaktadır. Bunun yanı sıra, Kuzey Makedonya'daki Türk nüfusun, aktif siyasi

katılıma geçiş süreçleri, tarihsel ve yapısal dinamikler üzerinden analiz edilmesi, literatürde sıklıkla Arnavut nüfus merkezli yürütülen etnik siyaset ve azınlık partileri araştırmalarına alternatif bir perspektif oluşturacaktır. Bu doğrultuda, mevcut literatürde yeterince ele alınmamış olan Türk partilerinin siyasal katılım biçimleri ve mücadeleleri üzerinden yapılacak çalışmayla, Balkan siyasetinde etnik azınlık partilerine dair özgün bir katkı sunulması hedeflenmektedir.

Çalışma yapısal olarak yedi bölümden oluşmaktadır. Girişin ardından yer alan ikinci bölümde kuramsal yaklaşım sunulacak, üçüncü bölümde süreç içerisinde Türk nüfusun yaşadığı demografik değişimler ve siyasal örgütlenme girişimleri tarihsel bağlamda ele alınacaktır. Dördüncü bölümde Türk partilerinin kuruluş amaçları ve yapıları, beşinci bölümde ise seçim süreçleri ile koalisyon ortaklıkları analiz edilecektir. Altıncı bölümde partilerin iç-dış politikadaki faaliyetlerine ve etki dinamiklerine odaklanılacak, ulaşılan bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü ile çalışma tamamlanacaktır.

SİYASAL TEMSİL VE ETKİ DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA KURAMSAL ÇERÇEVE

Kuzey Makedonya'nın multietnik yapısı siyasi arenada etnopolitik bir karakterin var olmasında etkilidir. Bu durum, siyasi rekabetin ve parti örgütlenmelerinin ağırlıklı olarak etnik aidiyetler temelinde şekillenmesini beraberinde getirmektedir. Etnik temelli partiler iç siyasette kendi topluluklarının hak ve çıkarlarını maksimize etmeye odaklanırken, dış politikada ise dil, tarih ve kültürel yakınlığa sahip ülke ile bağlarını güçlendirme peşindedirler. Bu politik anlayış ortamında, Kuzey Makedonya'daki Türk partilerinin siyasal süreçleri ve etki dinamiklerini analiz edecek olan çalışmanın kuramsal temelleri etnik parti ve diaspora diplomasisi yaklaşımlarına dayandırılacaktır.

Multietnik nüfus yapısına sahip ve etnopolitik karakterin belirleyici olduğu devletlerde, siyasal temsil mekanizmalarında azınlık kimliğini taşıyan aktörlerin işlevini analiz edebilmek açısından etnik parti yaklaşımı önemli bir kuramsal zemin oluşturmaktadır. Etnik parti ya da daha çoğulcu bir ifadeyle etnik partiler hakkında literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan biri, kavramı ele alan ilk isimlerden olan Donald L. Horowitz tarafından yapılmıştır. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict* (1985) adlı eserinde etnik partiyi; üyeliği ve destek tabanı büyük ölçüde belirli bir etnik gruba dayanan ve bu grubun çıkarlarını savunmak amacıyla örgütlenen siyasi parti olarak tanımlamaktadır. Bir diğer çalışmada ise etnik parti, kendisini açık biçimde belirli ya da bir dizi etnik kategorinin savunucusu olarak temsil eden, diğer grupları kapsayıcılığının dışında tutan ve bu temsili seçmen desteğini örgütleme stratejisinin merkezine yerleştiren siyasi parti olarak tanımlanmaktadır (Chandra, 2004). Bu tanımlar, etnik kimlik temelli örgütlenmelerin yalnızca siyasal görünümüne değil, aynı zamanda etnopolitik alanın doğasına da ışık tutmaktadır. Nitekim çok etnikli toplumlarda, etnik gruplar yalnızca

kültürel kimliklerini korumakla kalmayıp, bu kimlikleri siyasal alanda görünür kılmak amacıyla partiler kurmakta, bu durum zamanla mikro milliyetçi eğilimlerin kurumsal yapılara taşınmasına ve siyasetin etnik hatlar üzerinden şekillenmesine yol açabilmektedir. Aynı zamanda devletlerin istikrarını ve reform yapma kabiliyetlerini de etkileyebilmektedirler (Boutherin, 2016). Ancak bu partilerin gerçek etki düzeyleri, içinde faaliyet gösterdikleri siyasi yapının sunduğu fırsatlar ve kısıtlamalar tarafından belirlenmektedir. Sayısal olarak daha küçük etnik grupları temsil eden partiler, siyasal sisteme entegre olsalar bile, çoğunlukla koalisyonların "küçük ortağı" konumunda kalmakta, bu da onların karar alma süreçlerindeki etkilerini ve pazarlık güçlerini belirgin biçimde düşürmektedir. Dolayısıyla etnik parti yaklaşımı, Kuzey Makedonya'daki Türk siyasi partilerinin teorik işlevleri ile pratikteki etkileri arasındaki makası analiz etmek için kritik bir zemin sunmaktadır.

Etnik partiler, siyasetteki faaliyetleri ve var olma mücadelelerinin yanı sıra, sınır-ötesi ilişkiler kurmaya, dış destek mekanizmalarına erişmeye ve çoğu zaman "ana devlet" konumundaki ülkelerle ilişkilerini güçlendirmeye de yönelmektedirler. (Boutherin, 2016). Bu doğrultuda diaspora diplomasisi yaklaşımı, anavatan ile diaspora topluluklarının yaşadıkları ülkeler arasında çok katmanlı etkileşimleri içeren bir dış politika aracı olarak değerlendirilmektedir. Literatürde bu yaklaşıma dair farklı tanımlar bulunsa da Joaquin Jay Gonzalez'in geliştirdiği tanım, kavramın özünü açıklayıcı niteliktedir. Gonzales'e göre diaspora diplomasisi, "*anavatan ve diaspora topluluğunun bulunduğu ülke açısından karşılıklı fayda üretmeyi amaçlayan, toplulukların sosyal yapıları, kültürel sermayeleri ve siyasal etkileriyle yönlendirilen kolektif bir etkileşim biçimidir*" (Gonzales, 2011). Benzer şekilde, Yossi Shain ve Aharon Barth (2003) da diaspora diplomasisini tanımlarlarken, diaspora topluluklarının yalnızca bulundukları ülkenin iç politik aktörleri olmadığını, aynı zamanda anavatanları ile ev sahibi devletler arasında köprü kuran, ilişkileri dönüştüren ve geleneksel diplomasi süreçlerini tamamlayan sınır-ötesi aktörler olduğunu vurgulamaktadırlar. Her iki tanım da, diaspora topluluklarının yalnızca kültürel veya sembolik aidiyet üzerinden değil, sınır-ötesi etkileşim potansiyelleri ve diplomatik rolleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiği konusunda birleşmektedir. Rogers Brubaker (1996) ise bu ilişkileri, ulusal azınlıkları, içinde yaşadıkları devletleri ve yasal vatandaşlık olmasa da etnokültürel yakınlık yoluyla ait oldukları dış ulusal "anavatanları" birbirine bağlayan bir üçlü olarak tanımlamaktadır. Brubaker'in tanımladığı bu üçlü ilişkiye ev sahibi devlet olarak Kuzey Makedonya'yı, ulusal azınlık olarak Türk nüfusunu ve dış anavatan olarak Türkiye'yi yerleştirmek, çalışmamızın bu kuramsal yaklaşımla kurduğu bağı ve kapsamını açıklamak açısından önemlidir.

TARİHSEL BAĞLAM: TÜRK PARTİLERİNİ ORTAYA ÇIKARAN GELİŞMELER

14. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı kontörlü altına giren Makedonya toprakları yeni yönetimin hakimiyeti ile birlikte idari, demografik ve kültürel

değişimler yaşamaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin iskân ve istimâlet politikaları ile Müslüman ve Türk nüfusun artması, bölgenin yeni halk, din ve kültür ile tanışıp kaynaşmasında etkili olmuştur (Doğru, 2002). Farklı istatistik verilerine göre Makedonya olarak adlandırılan coğrafyada (günümüzde Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içerisinde de yer alan şehirler dahil) 20. yüzyılın başlarında Türk nüfusun 500 000 civarında olduğu kaydedilmiştir (Castellan, 2018). Yaklaşık altı yüzyıl Osmanlı hakimiyeti altında kalan Kuzey Makedonya toprakları, Balkan savaşları itibariyle önce Sırp idaresi, ardından İkinci Dünya Savaşı'na kadar Yugoslavya Krallığı (Birinci ve İkinci Dünya Savaşları esnasında kısa süreliğine Bulgar), yönetimi altına girmiştir (Castellan, 2003). Balkan Savaşları, Makedonya'da sadece Osmanlı yönetimini sonlandırmamış aynı zamanda yoğun göç hareketlerinin yaşanmasında etkili olmuştur. Farklı bir yönetimin altında yaşamak istemeyen Türk nüfus, kitlesel bir şekilde Anadolu topraklarına doğru göç etmeye başlamıştır. Göçler üzerine yapılan araştırmalar, Türk nüfusunun büyük bir bölümünün Türkiye'ye göç ettiğini ortaya koymaktadır (Çavuşoğlu, 2006).

Savaşlar, Makedonya topraklarının bölünmesi ve yaşanan kitlesel göçler, 20. yüzyılın başlarında yaklaşık 500.000 civarındaki Türk nüfusunun zamanla eriyerek 100.000'in altına düşmesinde etkili olmuştur. Bu demografik daralma, etnik partilerin temel dayanağı olan seçmen tabanını da doğrudan etkileyerek, ilerleyen dönemlerde Türk kimliğini esas alan partilerin siyasal sistemdeki etki kapasitesini belirleyen önemli bir yapısal unsur hâline gelmiştir.

Tablo 1: 1921-2021 Yılları Arası Yapılan Nüfus Sayımlarında Türk Sayısı

1900: **499.200**	1921: **119.563**	1931: **105.407**	1948: **95.940**	1953: **203.938**	1961: **131.484**
1971: **108.552**	1981: **86.591**	1991: **77.080**	1994: **78.019**	2002: **77.959**	2021: **70.961**

Kaynak: (Castellan, 2018, s. 355; Stankov, 2024, s. 65; Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika, 1932, s. 86-119; 1938, s. 98-107).

Türkiye'ye doğru yaşanan yoğun göç hareketleri sadece nüfus kaybına değil paralel olarak hak kayıplarının da ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kuzey Makedonya topraklarının yeni sahipleri, azınlık duruma düşen Türk nüfusun siyasal ve sosyokültürel alanlardaki haklarında kısıtlamalara gitmiştir. Yeni yönetim altındaki Türk nüfus, siyasi, ekonomik, kültürel alanda baskılara, asimilasyonlara ağır vergilere tabi tutularak önemli hak kayıpları yaşamışlardır (Çavuşoğlu, 2007).

Türk nüfusun azınlık statüsüne geçmesiyle hak kayıpları yaşaması, siyasal temsiliyet arayışlarını ve örgütsel mücadele biçimlerini gerekli kılmıştır. Milliyetçi hareketlerin yoğun yaşanmasına rağmen Müslüman nüfus arasında etnik ayrışmanın henüz tam olarak gerçekleşmediği dönemde, Müslümanlar siyasi alada birlik olarak örgütlenmeye gitmişlerdir. Bu doğrultuda, Türk, Arnavut, Boşnak gibi farklı etnik kökenlerden Müslümanların bir araya geldiği ve kısaca "Cemiyet" olarak da anılan İslam Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti adlı siyasi parti, 18 Aralık 1919 tarihinde Üsküp'te kurulmuştur (İdrizi, 2018, s. 176,181). Yugoslavya'da yaşamaya devam

eden Müslümanların haklarını savunmak amacıyla kurulan Cemiyet, 1920, 1923, 1925 ve 1927 parlamento seçimlerine katılarak milletvekili sandalyesi kazanmıştır (İdrizi, 2018, s. 181-182). Parlamentoda temsiliyet hakkı elde edilmesine rağmen, parti içi anlaşmazlıklar ve yönelim farklılıkları nedeniyle Türk kökenli bazı siyasal aktörler, 1925 yılında mevcut yapıdan ayrılarak Cenubî Sırbistan Müslüman Teşkilatı'nı kurmuşlardır (Koca, 2017, s. 77). Bu ayrışma, Yugoslavya Krallığı'ndaki Müslüman kimliği etrafında şekillenen geniş tabanlı temsiliyetten, daha dar ve spesifik bir etnik grup çıkarına odaklanan bir siyasi yapılanmaya geçişin erken bir örneği olarak okunabilir. Nitekim cemiyet içerisinde artan Arnavut etkisi, Türk tarafının farklı bir arayışa girmesi ve parti kurmasıyla sonuçlanmıştır. Kurulan yeni siyasi parti, tam anlamıyla örgütlenememesi ve giderek otoriterleşen krallık rejimi altında artan hükümet baskısı nedeniyle siyasal alanda etkin bir rol üstlenememiştir. 6 Ocak 1929 tarihinde Yugoslavya Krallığı'nda diktatörlüğünün ilan edilmesinin ardından, ülkedeki tüm siyasi partiler gibi Cemiyet ve Cenubi Sırbistan Müslüman Teşkilatı'nın faaliyetleri de yasaklanmıştır (Bozkurt, 2010, s. 59). Siyasal sistemin otoriter yapısı, etnik temelli taleplerin formel siyasi kanallar aracılığıyla ifade edilmesini imkânsız kılarak, bu da Türk toplumunu siyasal mücadeleden ziyade kültürel ve sosyal alanda varlığını sürdürme stratejisine yöneltmiştir. Diktatörlükten ötürü siyasi arenada faaliyet gösteremeyen Türkler, bu dönemde yardım dernekleri ve İkinci Dünya Savaşı esnasında kurulan Yücel Teşkilatı vasıtasıyla toplumsal ve kültürel alanda etkin olmaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Yugoslavya Krallığı'nın sonlandırılması ve Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin temellerinin atılması, Kuzey Makedonya'nın federal yapıda bir cumhuriyet olarak yer almasına olanak sağlamıştır. 2 Ağustos 1944 tarihinde, Kuzey Makedonya'nın bağımsızlık temellerinin atıldığı ASNOM (Makedonya Anti-faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi) toplantısında, Demokratik Federal Makedonya devleti ilan edilmiştir (Ačkoska, 2011). Toplantıya katılan ve ASNOM Meclisi'ne seçilen delegeler arasında Türk kökenli Kamber Hasan da yer almıştır (Parlamentaren İnstitut, 2010). 16 Nisan 1945 tarihinde ise Demokratik Federal Makedonya'nın ilk hükümeti kurulmuştur (Ačkoska, 2011, s. 267). Lazar Kolişevski başbakanlığında kurulan hükümette, Türk kökenli Abdürrahim Mehmet Başbakan yardımcısı olarak görev almıştır. Asıl mesleği imam olan Abdürrahim Mehmet'in bu göreve getirilmesi, Osmanlı dönemi sonrası Türk kökenli bir kişinin devlet kademesinde eriştiği en yüksek makam olarak dikkat çekmektedir. 1946 yılında Makedonya Halk Cumhuriyeti olarak ismi değişen devletin, 18 Nisan 1946 tarihinde kurulan hükümetinde bu kez hiçbir Türk kökenli kişi yer almamıştır. Yeni kurulan hükümet ile birlikte komünist rejimin baskısını arttırması, dini kurum ve milliyetçi yapılanmaların kapatılmasına yol açmıştır. Türk halkı için büyük önem arz eden Yücel Teşkilatı da bu sert politikaların hedefinde yer alırken, devlete karşı eylem, casusluk ve bölücülük suçlamalarıyla 1947 yılında faaliyetleri durdurularak, üyeleri hapis ve idam cezalarına çarptırılmışlardır (Türksoylu, 2020). Tek partili seçimlerin gerçekleşmesinden dolayı herhangi bir

siyasi oluşum kuramayan Türkler, Yugoslavya Komünistler Birliği çatısı altında siyaset yapmaya çalışmışlardır.

İkinci Dünya Savaş'ından itibaren Yugoslavya'nın liderliğini yapan Josip Broz Tito'nun, 4 Mayıs 1980 tarihindeki ölümü, Kuzey Makedonya'nın da içerisinde yer aldığı federal cumhuriyetin beraber yaşama arzusunu da bir bakımdan sonlandırmıştır (Garde, 2000). 1980'li yıllarda iyice artan milliyetçilik ve ekonomik kriz ülke içerisinde çatlakların oluşmasına neden olurken, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devam eden tek partili seçim sisteminin de sonunu getirmiştir. 12 Nisan 1990 tarihinde gerçekleşen parlamento toplantısında çok partili seçimlerin yapılmasına dair karar alınırken, bu karar 13 Nisan'da resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Slujben Vesnik, 1990, s. 237). Yeni seçim sisteminin yürürlüğe girmesi, siyasi ideolojilerin yanı sıra etnik parti yaklaşımının temelini oluşturan etnik temelli siyasi örgütlenmelerin önünü açarak, farklı dil ve dine sahip etnik toplulukların siyasal sistemde görünür aktörler olarak yer almasını sağlamıştır. Böylece, tek partili dönemin bastırdığı etnik kimlikler ve talepler, siyasal liberalleşme ile birlikte yeniden su yüzüne çıkarak kurumsallaşma imkânı bulmuştur. Bu dönüşüm, kuramsal çerçevede belirtildiği gibi, etnik partilerin belirli bir grubun çıkarlarını savunmak amacıyla örgütlendiği bir siyasi rekabet alanını doğrudan beraberinde getirmiştir (Horowitz 1985).

TÜRK PARTİLERİNİN KURULUŞ AMAÇLARI VE MEVCUT YAPILARI

1990 yılında çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte, ülkedeki Makedon etnik nüfusun İç Makedon Devrimci Örgütü – Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi (*Vnatreşna Makedonska Revolutsionerna Organizatsiya – Demokratska Partiya Za Makedonsko Natsionalno Edinstvo* - VMRO-DPMNE), Arnavut nüfusun ise Demokratik Refah Partisi (*Partia për Prosperitet Demokratik* - PPD) gibi etnik bazlı siyasi partilerini kurmaları, Türklerin de bu alanda hamleler yapmasını hızlandırmıştır. Bu doğrultuda organize olmaya ve toplantılar yapmaya başlayan Türk ileri gelenleri, 3 Haziran 1990 tarihinde başkent Üsküp'te gerçekleştirdikleri toplantıda ilk siyasi parti oluşumunun temellerini atmışlardır. Mugbil Beyzat, Kamuran Tahir, Avni Engüllü, gibi kişilerin katıldığı toplantıda, Türk Demokratik Birliği (TDB) adındaki derneğin kurulmasına karar verilmiştir (Zeyniloviç, 2005). 30 Haziran 1990 tarihinde bir kez daha toplanan Türk aydınlar, derneğin kurulduğunu açıklayan bildiri yayınlamışlardır (Avni Engüllü, 2011). Yayınlanan bildiriden bir gün sonra (1 Temmuz 1990) gerçekleşen kurucu meclis toplantısında Türk Demokratik Birliği'nin başkanlık görevine Mugbil Beyzat, sekreterlik görevine ise Avni Engüllü seçilirken, dernek resmi olarak faaliyete girmiştir. Kuruluş, genel başkan ve yönetimin ilan edildiği toplantıda aynı zamanda Türk Demokratik Birliği'nin programı da açıklanmıştır. Siyaset, kültür, eğitim gibi alanlarda başlıkların yer aldığı programda; Türklerin manevi ve kültürel öz benliğinin korunması, anadilde eğitimin gelişmesi, Türklere ait tarihi yapılara sahip

çıkılması, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi, genel olarak ülkedeki Türk nüfusun haklarının korunacağı yönünde ifadeler yer almıştır (Avni Engüllü, 2011). Bir yandan kendi etnik topluluğunun kültürel ve sosyal haklarını koruma ve geliştirme (içe dönük misyon), diğer yandan da siyasal sistem içinde bu hakları güvence altına alacak bir temsil gücü oluşturma (dışa dönük misyon) içeriğine sahip bu program, etnik parti ve diaspora diplomasi yaklaşımlarını yansıtan önemli örnekler arasındadır.

Yayınlanan bildiri ve açıklanan programda TDB'nin siyasi bir parti olmadığı, Türk halkını savunma ve koruma derneği olduğu açıkça belirtilmiş olsa da TDB Başkanı Mugbil Beyzat, 22 Temmuz 1990 tarihinde *Türkiye Gazetesi'*ne verdiği röportajda, Makedonya'da ilk Türk siyasi partisini kurmayı hedeflediklerini ifade etmiştir (Zeyniloviç, 2005, s. 36-37). Beyzat'ın açıklamaları, TDB'nin fiilen bir azınlık temsil organizasyonuna evrildiğini ve bu sürecin yerel düzeyde etnik siyasi mobilizasyonun başlangıç noktası olduğunu göstermektedir. Verilen röportaj, derneğin asıl kuruluş amacını ortaya koyarken bu durum TDB'nin ülkenin farklı şehirlerinde şube açarak siyasi bir parti gibi geniş çaplı organize olmasında etkili olmuştur. Üsküp'teki kuruluşun ardından, Türk nüfusun yaşadığı Gostivar, Kalkandelen, Manastır, Resne, İştip gibi farklı şehirlerde şubeler açılmıştır.

Kuruluş ilanından bir yıl sonra, 29 Haziran 1991 tarihinde gerçekleşen yıllık oturumda, TDB'de başkan ve yönetim kurulunda değişikliğe gidilerek, Avni Engüllü başkanlığa, Alaettin Tahir sekreterliğe seçilmiştir. Yeni yönetim ile birlikte derneğin partiye dönüşme fikri daha sık ortaya atılırken, bu durum bir yıl sonra gerçekleşmiştir. 27 Haziran 1992 tarihinde düzenlenen kurultayda, TDB üyeleri oy çokluğu ile derneğin partiye dönüşmesine karar verirlerken, Türk Demokratik Birliği'nin ismi de Türk Demokratik Partisi (TDP) olarak değiştirilmiştir (Emin, 2014). Bu dönüşüm, Türk toplumunun siyasal temsiliyet arayışını kurumsal düzeye taşıyarak etnik parti yaklaşımının temel parametreleriyle örtüşmektedir. Zira etnik aidiyeti önceleyen partiler, yalnızca çıkarları değil, aynı zamanda azınlık kimliğinin siyasal sistem içinde kurumsallaşmasını sağlayan yapılar olarak işlev görmektedirler. Nitekim Van Cott'un (2005) da ortaya koyduğu analizden hareketle, etnik kimlik temelli toplumsal hareketlerin partileşme süreci, bu yapıları hem temsil hem de kimlik inşası açısından kurumsal aktörlere dönüştürmektedir.

Gerçekleşen kurultayda parti programı ve yönetim kurulunun yanı sıra, partinin başkanlığına Adnan Kahil ile yarışan ve daha fazla oy alan Erdoğan Saraç seçilmiştir. 1990 yılında Türk halkının haklarını savunma amacıyla kurulan TDB, iki yıl süren bir çalışmanın ardından resmen siyasi partiye dönüşerek, Kuzey Makedonya topraklarındaki ilk Türk partisi olma unvanını kazanmıştır. TDP'nin ilanından beş ay sonra yeni bir Türk partisi daha ortaya çıkmıştır. Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı Gostivar şehrinde, Aziz Şen tarafından kurulan Güven Türk Partisi, ülkenin siyasi arenasında yerini ikinci Türk partisi olarak almıştır (Purde, 2016). TDP'ye alternatif olarak kurulan bu parti, ülke genelinde yayılmakta ve

destek bulmakta sıkıntı çekerek kısa bir süre sonra faaliyetlerini tamamile durdurmuştur.

Siyasi arenada on yıla yakın bir süre, tek Türk partisi olarak mücadele veren TDP de genel başkanlık görevini 2002 yılına kadar Erdoğan Saraç üstlenmiştir. Parti içerisindeki muhalif seslerin artmasıyla 2002 yılında başkanlıktan ayrılan Saraç'ın yerine Kenan Hasip seçilmiştir. Saraç gibi uzun yıllar bu konumda kalan Hasip, 2016 yılında başkanlık koltuğunu Beycan İlyas'a devretmiştir. Günümüzde Zülfikar Zeynula'nın parti başkanı olduğu TDP'nin ülke genelinde toplamda 34 şubesi bulunmaktadır. TDB'de olduğu gibi, TDP'nin de parti programı ve tüzüğünün ana unsurlarını ülkedeki Türk halkının haklarını savunmak, anadilde eğitimi geliştirmek, ülkedeki Türk varlığını korumak gibi ifadeler oluşturmaktadır (TDP, 2021).

TDP haricinde, günümüzde siyasi arenada faaliyette olan iki Türk partisi daha bulunmaktadır. Her iki parti, TDP'de görev yapan ve fikir ayrılıklarından dolayı partiden uzaklaşan üyelerin girişimleriyle kurulmuştur.

Bu girişimlerden ilki Adnan Kahil tarafından gerçekleşmiştir. 1992 yılında düzenlenen TDP kurultayında başkanlık için yarışan Adnan Kahil, kısa bir dönem daha TDP çatısı altında siyaset yaptıktan sonra, 1995 yılında yeni parti kurma girişimlerine başlamıştır. TDP içerisindeki muhalif kişiler ile birlikte hareket eden Kahil, yeni parti kurma hedefini dört yıl sonra gerçekleştirmiştir. 22 Ekim 1999 tarihinde, Üsküp'te gerçekleşen kurucu kurultayda Türk Hareket Partisi (THP) resmen ilan edilmiştir (Emin, 2014). Partinin başkanlığını 1999 yılından 2017 yılında kadar Adnan Kahil, 19 Kasım 2017 tarihinden itibaren ise Enes İbrahim yürütmektedir (Abdula, 2017). THP'nin kurucu başkanı olan ve 18 yıl bu görevde kalan Adnan Kahil, yeni yönetim ile yaşadığı anlaşmazlıklardan dolayı 28 Kasım 2018 tarihinde partiden ihraç edilmiştir (Yeni Balkan, 2018).

Siyasi arenada mücadele veren bir diğer Türk partisi, Türk Milli Birlik Hareketi'dir (TMBH). 1992-2002 yılları arası TDP'nin genel başkanlık görevini yürüten Erdoğan Saraç, 2003 yılında partisinden istifa etmiştir. Partiden istifa ettikten sonra siyasete aktif olarak ara veren Saraç, bu arayı 2006 yılında yeni bir parti kurarak sonlandırmıştır. 9 Nisan 2006 tarihinde Türk Milli Birlik Hareketi, Erdoğan Saraç liderliğinde Gostivar'da kurularak, Kuzey Makedonya siyasetindeki yerini almıştır (TMBH, 2010).

TDP haricinde siyasi sahnede faaliyet gösteren bu iki parti de, program ve tüzüklerinde Türk toplumunun haklarını savunmayı temel unsurlardan biri olarak belirlemiş olup, ülkenin çeşitli bölgelerinde teşkilatlanmıştır. Kuzey Makedonya devletinin bağımsız bütünlüğünü savunan Türk partileri, ülkedeki Türk nüfusun başta eğitim olmak üzere, ekonomik, kültürel, sanat alanlardaki haklarını koruma ve geliştirme yönünde çalışmalar yürütmektedirler.

Siyasi arenada faaliyet gösteren üç Türk partisinin de etnik Türk kimliği temelinde milliyetçi ideolojiye yakın duruşlarını isimleri, tüzükleri, programları ve amblemleri yansıtmaktadır. Partilerin amblemlerinde, Türkiye Cumhuriyeti

bayrağından esinlenen kırmızı-beyaz renkler ile ay-yıldız sembollerine yer verilmektedir. Bu sembolizm, partilerin sadece iç siyasetteki seçmenlerine değil, aynı zamanda Brubaker'in (1996) işaret ettiği "dış anavatan" olarak Türkiye'ye de bir aidiyet mesajı gönderme işlevi görmektedir.

Resim 1: Türk Siyasi Partilerinin Amblemleri



Kaynak: (TDP, 2021; THP, 2019; TMBH, 2014).

Üç Türk partisindeki yapısal özelliklerin benzerleri, ülkedeki diğer etnik temelli siyasi partilerde de gözlemlenmektedir. Eşsiz Makedonya (*Edinstvena Makedoniya* - EM), Arnavutların Demokratik Partisi (*Partia Demokratike Shqiptare* - PDSH), Makedonya'daki Sırpların Demokratik Partisi (*Demokratska Partiya Na Srbite Vo Makedoniya* - DPSM) gibi siyasi oluşumlar isimlerinin yanı sıra, renkleri, amblemleri, sembolleri ile kendi etnik kimliklerini temsil eden yapıda olduklarını bariz şekilde göstermektedirler.

Ülkedeki mikro milliyetçi eğilimler ve mevcut etnopolitik konjonktürün etkisiyle, siyasi partilerin etnik köken temelli politika anlayışları doğrudan seçmen tabanı ve oy potansiyeline de yansımaktadır. TDP, THP ve TMBH'nin seçmen tabanının neredeyse tamamını kendini Türk olarak kabul eden nüfus oluşturmaktadır. Bu durum, Chandra'nın (2004, s. 3) etnik parti tanımında vurguladığı gibi, seçmen desteğini örgütleme stratejisinin merkezine belirli bir etnik kategorinin temsilini yerleştirme pratiğiyle birebir örtüşmektedir

Türk toplumunun yoğun olarak yaşadığı Gostivar, Merkez Jupa, Radoviş, Çayır gibi belediyelerde söz konusu partiler daha aktif olurlarken, bu belediyeler diğer yerleşim alanlarına göre daha yüksek oy potansiyeline sahiptirler.

Tablo 2: 2021 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Sayısal Olarak En Yüksek Türk Nüfus Barındıran 5 Belediye

	Gostivar	Çayır	Radoviş	Ustrumca	Struga
Toplam nüfus	**59.770**	**62.586**	**24.122**	**49.995**	**50.980**
Türk sayısı ve yüzdelik oran	**7.597 (%12,7)**	**4.182 (%6,7)**	**4.013 (%16,6)**	**3.927 (%7,9)**	**3.472 (%6,8)**

Kaynak: (Stankov, 2024, s. 70-72).

Nüfus sayımlarında kendisini Türk olarak kaydedenlerin yanı sıra, Makedonca konuşan Torbeşler ve Türkçe konuşan Romanlar de Türk partilerinin hedef oy kitlesi arasında yer almaktadırlar. Etnik kimlikleri tartışma konusu olan Torbeşler, Makedonlar tarafından Müslüman Makedonlar, Türk tarafı ise çeşitli nedenlerden dolayı, Türk dilini kullanmaktan maruz bırakılmış Türkler olarak kabul etmektedirler (Bouchereau, 2008). Uzun yıllardan itibaren yaşanan kimlik tartışması, farklı etnik ve ideoloji anlayışına sahip siyasi partilerin Torbeş nüfusa yönelik siyaset yürütmesine ve faaliyetler yapmasına sebebiyet vermektedir. Çoğunlukla Güneybatı ve Polog bölgelerinde yaşayan Torbeşlerin siyasal haklarını korumak, ekonomik gelişimlerini artırmak için Türk partileri girişimlerde bulunurken, aynı zamanda bu bölgelerden gelecek oy potansiyelini de dikkate almaktadırlar.

Bu durumun benzeri Kalkandelen, İştip ve Pirlepe'de yaşayan Roman nüfus konusunda da geçerlidir. Türk nüfus gibi ülke genelinde dağınık yaşayan Romanlar çoğunlukla Makedonca konuşmakla birlikte, bahsi geçen şehirlerde yaşayan bazı Roman vatandaşların Türkçe konuşması, Türk partilerinin bu kesime yönelik aktif siyasal faaliyetler yürütmesinde önemli bir etkendir. Türk siyasi partileri, adı geçen belediyelerde öncelikle Türk nüfus olmak üzere, Torbeşler ve belirli bir kesimi Romanlardan oluşan seçmen tabanının desteğini almaktadırlar.

Horowitz (1985) ve Chandra'nın (2004) etnik parti tanımına uygun olarak, belirli etnik nüfusun oylarını hedefleyen Türk partileri, bu oylar ile parlamento seçimlerinde hükümet ortaklığı ve milletvekili sandalyesi, yerel seçimlerde ise belediye başkanlığı veya belediye meclis üyeliği gibi pozisyonları elde etmeye yönelik stratejiler izlemektedirler.

SİYASAL TEMSİLİYET: SEÇİM SİSTEMİ, SEÇİMLER VE KOALİSYON ORTAKLIKLARI

Kuzey Makedonya'nın seçim sistemi, parlamenter demokrasi çerçevesinde şekillenmektedir. Bağımsızlıktan itibaren çok partili sistemin uygulandığı ülkede, parlamento seçimleri, cumhurbaşkanlığı seçimleri ve yerel seçimler yapılmaktadır.

Dört yılda bir gerçekleşen parlamento seçimlerinde uygulanan sistemde 1998 ve 2002 yıllarında değişikliğe gidilmiştir. 1998 yılına kadar 120 seçim bölgesi yer alırken, 1998-2002 yılları arası 85 seçim bölgesi ve %5 seçim barajı, 2002 yılından itibaren baraj kaldırılarak altı seçim bölgesi uygulanmaktadır. Altı seçim bölgesinin her birinde 20 milletvekili çıkarılabilmektedir. Seçim bölgelerinde yarışan milletvekili adayları d'Hondt yöntemi ile (orantılı temsil sistemi) sandalye kazanmaktadırlar (Atanasov vd., 2022). Tek kamaralı yasama organı olan Parlamento (*Sobranie*) toplamda 120 ila 123 milletvekilinden oluşmaktadır (şu anda 120 sandalye aktiftir). Parlamentodaki 120 sandalye ülke içerisindeki altı seçim bölgesinden seçilen milletvekillerine, üç ek sandalye ise ülke dışındaki Makedon diasporası için ayrılmıştır. Diaspora için ayrılan bu üç sandalye yalnızca

yurtdışındaki seçmen katılımı ve alınan oy oranı yeterliyse tahsis edilmektedir. Seçim bölgelerinin yapısı, etnik azınlık partileri için dezavantajlı bir statü oluştururken, bu da etnik parti yaklaşımı kapsamında yapısal eşitsizliklerin siyasal temsiliyet üzerindeki belirleyici etkisini gündeme getirmektedir.

Cumhurbaşkanlığı seçimleri, parlamento seçimlerinde olduğu gibi halk oylamasıyla gerçekleşmektedir. Seçimlerde bir adayın kazanabilmesi için ilk turda %50'den fazla oy alması gerekmektedir. Eğer hiçbir aday bu eşiği geçemezse, en çok oy alan iki aday ikinci tura kalarak kazanan belirlenmektedir. İkinci turdaki sonucun geçerli sayılması için seçmen katılımının en az %40 olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır ve en fazla iki dönem görev yapabilmektedir.

Dört yılda bir gerçekleşen yerel seçimlerde belediye başkanları ve belediye meclis üyeleri yine doğrudan halk tarafından seçilmektedirler. 1996 ve 2000 yılında 123 belediyede seçimler düzenlenirken, 2004 yılında çıkartılan yerel yönetim yasasıyla bu sayı azalarak 84'e, 2013 yılından itibaren ise 80'e düşürülmüştür (Pankovski vd., 2021). Günümüzde 80 belediyede gerçekleşen yerel seçimlerde, belediye başkanlarının belirlenmesinde çoğunluk sistemi uygulanmaktadır (İlk turda %50'den fazla oy alınmazsa, ikinci tur yapılır). Belediye meclis üyeleri ise orantılı temsil sistemi ile seçilmektedirler.

Seçimler, Devlet Seçim Komisyonu tarafından yönetilmektedir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlar ve farklı ülkelerden gelen siyasi temsilciler seçim sürecini gözlemleyerek şeffaflığı denetlemektedirler. Bağımsızlıktan günümüze kadar, parlamento seçimleri 10 kez, cumhurbaşkanlığı ve yerel seçimler ise yedişer kez düzenlenmiştir.

Parlamento Seçimleri

Bağımsızlık sonrası ilk parlamento seçimleri, 16-30 Ekim 1994 tarihinde düzenlenmiştir. Parlamento seçimlerinde TDP, toplamda 118 milletvekili adayı belirlemiştir. 1.360.729 seçmenin oy kullandığı 1994 parlamento seçimlerinin birinci turda 14.423 (%1,06) ikinci turda ise 3.739 (%0,27) oy alan TDP, 118 adayından sadece birini parlamentoya gönderebilmiştir (DİKRM, C-329/39866). 19. seçim birimi olan Gostivar'dan TDP adayı olarak seçimlere katılan Kenan Hasip, 4.681 oy alarak milletvekili olmaya hak kazanmıştır.

18 Ekim- 1 Kasım 1998 tarihli parlamento seçimlerine TDP, değişen seçim yasasının da vermiş olduğu mecburiyetten dolayı toplamda beş partinin oluşturduğu Kültürel Hoşgörü ve Vatandaş İş birliği Koalisyonu (KHVİK) içerisinde girme kararı almıştır. Koalisyonda TDP haricinde, Makedonya Sosyalist Partisi, Romanların Tam Kurtuluşu Partisi, Makedonya Romanlarının İlerici Demokratik Partisi ve Demokratik Eylem Partisi yer almıştır. Seçimlerin birinci turunda %0,98, ikinci turunda %0,47 oy olan KHVİK baraj altında kalarak parlamentoya girememiştir (DİKRM, C-33-6171). Seçimlerde 44 milletvekili adayı gösteren TDP alınan sonuçtan dolayı 1994 yılında kazandığı milletvekili koltuğunu kaybetmiştir.

15 Eylül 2002 tarihindeki parlamento seçimlerine bu sefer Türk nüfusu adına iki parti, TDP ve THP katılım göstermişlerdir. TDP, Makedonya Sosyal Demokrat Birliği (*Sotsijaldemokratski soyuz na Makedoniya*-SDSM) öncülüğünde kurulan Makedonya İçin Birlikte (*Za Makedoniya Zaedno*) koalisyonunda yer alırken, THP ise VMRO-DPMNE ile koalisyon yapmıştır. THP'nin ilk kez katıldığı seçimlerde Adnan Kahil, TDP'de ise Kenan Hasip ve Gayur Saraç parlamentoda sandalye kazanmışlardır (DİKRM, C-329/42125). 2002 seçimleri Türk nüfusun parlamentoda ilk kez üç sandalye kazanmasıyla sonuçlanmıştır.

2006 yılında TMBH'nin de siyasi sahneye girmesiyle birlikte, Türk toplumu artık toplam üç parti aracılığıyla siyasette yer almaya başlamıştır. 5 Temmuz 2006 tarihindeki seçimlere TDP, bir önceki seçimde olduğu gibi SDSM'nin Makedonya İçin Birlikte koalisyonunda, THP ise VMRO-DPMNE'nin oluşturduğu "Daha İyi Bir Makedonya İçin" (*Za Podobra Makedoniya*) koalisyonunda seçimlere katılmışlardır. İlk kez seçimlere katılan TMBH ise herhangi bir koalisyonda yer almamıştır. 2006 seçimlerinde, THP ve TMBH parlamentoda sandalye kazanamazken, TDP'den Kenan Hasip ve Hadi Nezir milletvekili olarak seçilmişlerdir (DİKRM, C-74/43510). TMBH'nin tek başına girerek sandalye kazanamaması, parçalanmış etnik oyların ve seçim sisteminin yapısal engellerinin, büyük koalisyon blokları dışında kalan küçük partiler için nasıl bir dezavantaj yarattığını ortaya koymaktadır.

Türk partileri, 2008 seçimlerinde bir (TDP), 2011 seçimlerinde iki (TDP ve TMBH), 2014 seçimlerinde iki (TDP ve THP) 2016 seçimlerinde iki (TDP ve THP), 2020 seçimlerinde iki (TDP ve THP) ve son gerçekleşen 2024 seçimlerinde bir (TDP) sandalye kazanmışlardır. Çok partili sisteme geçildiği dönemden bu yana yapılan parlamento seçimlerinde, Türk azınlığın kurmuş olduğu siyasi partiler toplamda 16 milletvekili sandalyesi elde etmişlerdir. Bu sayı, seçim dönemi başına ortalama 1,6 milletvekiline tekabül etmekte olup, nüfus oranı ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Nitekim ülkede %3,98'lik bir nüfus oranına sahip olan Türk azınlık, 120 sandalyeli parlamentoda yalnızca %1,35 oranında temsil edilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Beş yılda bir düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilki 1994 yılında gerçekleşmiştir. 1994 parlamento seçimleri ile aynı döneme denk gelen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde TDP, cumhurbaşkanı adayı olarak Halit Şaban'ı göstermek için imza kampanyası başlatmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerine TDP adayı olarak katılması planlanan Şaban'ın başvurusu, yeterli sayıda imza toplanamadığı gerekçesiyle Devlet Seçim Komisyonu tarafından kabul edilmemiştir. (Zeyniloviç, 2005, s. 99). TDP yönetiminin karara itiraz etmesine rağmen adaylık başvurusuna ilişkin sonuç değişmeyerek, cumhurbaşkanlığı seçimlerine Kiro Gligorov ve Lyubişa Gjorgievski katılmışlarıdır. 16 Ekim 1994 tarihinde düzenlenen seçimlerde, TDP'nin de desteklediği Kiro Gligorov, oyların %52,60'ını alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir (DİKRM, C-329/39870).

1994 seçimleri dışında, 1999, 2004, 2009, 2014, 2019 ve 2024 yıllarında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Türk partilerinden herhangi bir aday yarışmamıştır. Üç Türk partisi de cumhurbaşkanlığı seçimlerinde koalisyon yaptıkları partilerin adaylarını desteklemişlerdir.

Yerel Seçimler

Cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi, bağımsızlık döneminden günümüze kadar toplam yedi kez gerçekleştirilen yerel seçimlerde de üç parti Türk nüfusun yoğun olduğu belediyelerde meclis üyelikleri ve belediye başkanlıkları için yarışmışlardır.

İlk kez 1996 yılında düzenlenen yerel seçimlerde boy gösteren TDP, 12 belediye başkanı adayı ve 50 belediye meclis üyesi adayı göstermiştir (Zeyniloviç, 2005, s. 140). 17 Kasım 1996 tarihinde gerçekleşen seçimlerde, TDP'nin Merkez Jupa adayı Nevaip İsmail 1.548 oy ve Aşağı Banisa adayı Abülmütalip Ali 972 oy alarak belediye başkanlıklarına seçilirken, 12 belediyede toplamda 44 meclis üyesi koltuğu da kazanılmıştır (DİKRM, 12-2344/1).

10 Eylül 2000 tarihli yerel seçimlerine yine tek Türk partisi olarak katılan TDP, bu sefer 10 Belediye Başkan adayı ve 38 belediye meclis üyesi adayı göstermiştir (Zeyniloviç, 2005, s. 216). Merkez Jupa'daki belediye başkanlığını tekrardan kazanmayı başaran TDP, bu sefer Aşağı Banisa'daki koltuğu PDSH'ye kaptırmıştır.

2005, 2009, 2013, 2017 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen yerel seçimlerde, Türk siyasi partileri Merkez Jupa Belediyesi dışında herhangi bir belediyede başkanlık elde edememiştir. Merkez Jupa'daki belediye başkanlıklarının tamamı ise söz konusu yıllarda TDP adayları tarafından kazanılmıştır.

Bağımsızlıktan 2024 yılına kadar gerçekleştirilen parlamento ve yerel seçimlerde, Türk siyasi partileri toplamda 16 milletvekilliği ve sekiz belediye başkanlığı elde etmişlerdir. Parti dağılımına göre, TDP 11 milletvekilliği ve sekiz belediye başkanlığı, THP dört milletvekilliği, TMBH ise bir milletvekilliği kazanabilmiştir.

Parlamento seçimlerde uygulanan, altı seçim bölgesi, d'Hondt usulü nispi yöntem ve yerel seçimlerde güncellenen yasalar ile belediye sayıları, Türk partilerinin siyasal etkisini sınırlayan yapısal faktörler arasında yer almaktadırlar. Dolayısıyla elde edilen görece düşük temsil, yalnızca partiler arası bölünmüşlük ve oy potansiyeliyle değil, aynı zamanda uygulanan seçim sistemleriyle de alakalıdır.

Koalisyon Ortaklıkları

Ülkedeki etnik çeşitlilik ve milli-dini kimlik bazlı siyasi politikaların baskınlığı, herhangi bir partinin tek başına iktidar olabilecek çoğunluğu (61 sandalye) elde etmesini zorlaştırırken, koalisyon hükümetleri yaygın bir yönetim modeli olarak öne çıkmaktadır (Hristova, 2011). Farklı partilerin yer aldığı koalisyonlarda siyasi ideolojiden çok etnik çıkar temelli pragmatik yaklaşımlar

uygulanmaktadır (Dehnert, 2010). Çok partili seçime geçildiği dönemden itibaren Kuzey Makedonya'da sıradanlaşan bu duruma Türk partileri de uymaktadır. Üç Türk partisi çoğunlukla, Makedon milliyetçisi olarak lanse edilen VMRO-DPMNE, eski komünist gelenekten gelen SDSM, Arnavut kanadından Demokratik Bütünleşme Birliği (*Bashkimi Demokratik për Integrim* - BDI) veya diğer etnik azınlık partileri ile koalisyonlar yapmaktadırlar. Bu durum, etnopolitik rekabetin ve mikro milliyetçi blokların, temsil kapasitesini yalnızca oy oranı üzerinden değil, koalisyonlardaki pazarlık gücü üzerinden de şekillendirdiğini göstermektedir.

Milletvekili koltuğu için verilen sıralama, hükümette yer alabilme fırsatı, bakanlık ve farklı alanlardaki mevkiler elde edebilmek adına siyasi partiler kendilerini uygun koalisyonlar aramaktadırlar. Siyasi partiler, ideolojik saflıktan ziyade elde edilebilecek siyasi çıkarı maksimize etmek için ittifaklar kurmaktadırlar. Türk partileri siyasi ideolojileri ve hedeflerindeki seçmen tabanın oy potansiyeli nedeniyle seçimlerde az oy toplamalarına rağmen "kilit oyuncu" olma çabaları birçok seçimde başarılı bir strateji olmuştur (Uzan, 2023). Pragmatik temelli bu ortaklıklar partilerinin kurulan hükümetlerde kendilerine "küçük ortak" olarak yer bulmalarını sağlarken, Türk nüfusun da bakanlıklarda, devlet ve kamu kurumlarında görünürlük kazanmalarında etkili olmuştur.

Genel olarak oyların bölünmesine sebep olduğu için siyasi arenada üç Türk partisinin varlığı tartışılsa da diğer taraftan hükümette yer alabilmek açısından bu durumun avantaj sağladığı gerçeğini değiştirmemektedir. Seçimlerde Türk partilerinin ayrı koalisyonlarda yer almaları en az bir Türk partisinin hükümette yer bulmasına olanak sağlamaktadır. 2002, 2008, 2011, 2014 yıllarında TDP, 2016 yılında THP, 2020 yılında THP ve TDP seçimi kazanan partiler ile koalisyon yaparak hükümette yer almayı başarmışlardır. 2002 yılında TDP'ye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Yardımcılığı diğer yıllarda ise Dış Yatırımlardan Sorumlu Devlet Bakanlığı verilmiştir. 2006 ve 2016 yıllarındaki seçimlerde koalisyon hükümetinde yer alan THP'ye de Dış Yatırımlardan Sorumlu Devlet Bakanlığı verilmiştir. TDP'den Hadi Nezir (2008-2010), Furkan Çako (2014-2016), Beycan İlyas (2016-2017), THP'den Adnan Kahil (1998-2000, 2006-2008, 2017-2018) ve Elvin Hasan (2018-2020) devlet bakanlığı yapan Türk siyasetçilerdir.

Bakanlık koltuğu dışında, yapılan koalisyon ortaklıkları neticesinde devletin ve kamunun farklı alanlarında Türk partilerine müsteşarlık, müdürlük, konsolosluk gibi mevkiler de tahsis edilmektedir. İstanbul Başkonsolosu olarak atanan TDP'den Zerrin Abas ve Aktan Ago, Bilişim ve Kamu Bakanlığı'na Müsteşar olarak atanan THP'den Elvin Hasan koalisyon iş birliğindeki örnekler arasındadır.

1994 yılında tek başına, 1998 ve 2024 yıllarında ise seçimlerde galip gelemeyen partiler ile koalisyon yapılması hükümet dışında kalınmasında etkilidir. 2024 yılında TMBH seçimin galibi olan VMRO-DPMNE koalisyonunda yer almış olsa da seçim sonrası yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı milletvekilliği ve bakanlık koltuğu alamamıştır.

Parlamento seçimlerinin yanı sıra yerel seçimlerdeki koalisyonlar da belediyelerdeki siyasi varlık açsından önemlidir. Zira Aşağı Banisa ve Merkez Jupa Belediyeleri dışında belediye başkanlığı kazanamayan Türk partileri, yapmış oldukları koalisyon ortaklıkları ile önemli kazanımlar elde edebilmektedirler. Belediye meclis üyelikleri, belediyelerde resmi dil olarak Türkçe dilinin de kullanılması, anadilde Türkçe okul veya sınıfların açılması, okullara Türk öğretmen veya Türk müdür görevlendirilmesi, belediyeye ait farklı kurum ve şirketlere Türk nüfustan kişilerin istihdam edilmesi koalisyon ortaklığının getirdiği kazanımlar arasındadır. Yerel seçimlerin ikinci tura da sarkabilmesi, özellikle Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Gostivar, Çayır, Ustrumca, Radoviş gibi belediyelerde, Türk siyasi partilerinin seçim sonuçları üzerindeki etkisini belirleyen önemli bir faktör olabilir.

Düzenlenen seçimlerde yeterli düzeyde etki sağlanamamasına rağmen üç Türk partisinin de iktidar hedefi güden aktörler tarafından oluşturulan koalisyonlara 'kilit oyuncu' veya 'küçük ortak' konumunda dâhil olabilmeleri, siyasal alanda belirli bir düzeyde etkinlik göstermelerine imkân tanımaktadır. Bu durum partilerin etki dinamiklerini "artırarak", siyasal faaliyetler yürütmelerine aynı zamanda iç-dış politikada nispeten aktif birer aktör konumuna erişmelerine olanak sağlamaktadır. Ancak bu etki, genellikle sistemin ana aktörleri olan Makedon ve Arnavut partilerinin belirlediği sınırlar içerisinde, koalisyonların dominant "büyük ortaklarıyla" yürütülen müzakereler sonucunda şekillenmektedir. Dolayısıyla, Türk partilerin geniş ölçekli bir siyasal güç merkezi oluşturması sınırlanmakta, genellikle etnik parti kategorisine uygun bir çerçevede, kendi etnik grubunun haklarını arayan ve varlıklarını sürdürmeyi çabalayan bir siyasi parti olarak kalmalarına sebebiyet vermektedir.

SİYASAL TEMSİLİYETİN TEZAHÜRÜ: İÇ-DIŞ POLİTİKADA ETKİ DİNAMİKLERİ

Seçimlerde elde edilen görece düşük oy oranları ve kurumsal temsil kapasitesine rağmen, Türk siyasi partileri hem iç hem de dış politika alanlarında çeşitli düzeylerde etki üretme çabası içindedirler. İç politikada bu çabalar, öncelikle Türk nüfusa yönelik kültürel, eğitimsel ve ekonomik faaliyetler üzerinden şekillenirken, dış politikada ise devletinin çıkarları doğrultusunda hareket edilmekte, özellikle Türkiye ile ikili ilişkilerin güçlendirilmesi yönünde adımlar atılmaktadır. Bu bölümde, Türk siyasi partilerinin iç ve dış politika alanlarında yürüttükleri faaliyetler ile ortaya koydukları etki dinamikleri iki alt başlık altında ele alınacaktır.

İç Politikadaki Faaliyetler ve Siyasal Etki

Türk siyasi partileri elde ettikleri siyasal güç ile parlamento ve yerel yönetimlerdeki kadrolarıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu faaliyetler arasında, Türk nüfusunun hakları açısından önem teşkil eden nüfus sayımları, anadilde Türkçe eğitim, belediyelerde Türkçe dilinin kullanımı ve Osmanlı mimari

yapılarının korunması gibi başlıklar öne çıkmaktadır. Söz konusu partilerin, iç politikada görünürlük kazanmak ve etkilerini artırmak amacıyla belirli alanlara odaklanmaları, etnik parti yaklaşımı doğrultusunda tematik odaklanma stratejileriyle örtüşmektedir. Bu tür bir yönelim, geniş ölçekli siyasal etki yaratamayan etnik partilerin, topluluklarının öncelikli taleplerini merkeze alarak siyasal sistem içerisinde varlık göstermeye çalıştıkları bir adaptasyon biçimi olarak değerlendirilmektedir (Gunther & Diamond, 2003).

Öne çıkan başlıklardan biri olan nüfus sayımları, yalnızca temsilin niceliksel boyutunu değil, aynı zamanda etnopolitik dengeler üzerindeki etkisi nedeniyle de Türk partilerinin siyasal gündeminde belirgin bir yer edinmiştir. Farklı milli kimlik ve dini anlayışa sahip tüm vatandaşlar için önem arz eden nüfus sayımlarının metodolojisi ve sonuçları sıklıkla tartışma konusu olmaktadır. Ülkedeki azınlıklar gerçekleştirilen nüfus sayımlarında kendi nüfuslarının olduğundan daha az gösterildiği yönünde iddialarda bulunmaktadırlar. Bu iddialar, Türk azınlık tarafından da dile getirilmektedir. Türkler, ülkedeki nüfus sayılarının %6-8 bandında olduğunu iddia ederlerken, açıklanan sonuçlarda %4'ü geçememeleri sayımların hatalı ve eksik yapıldığı konusunda itirazlarda bulunmalarında etkilidir (Derman, 2018). 2021 nüfus sayımı öncesinde, Türk siyasi partileri, sivil toplum kuruluşları ve Türk aydınlarının katılımıyla daha kapsamlı bir organizasyon oluşturmak amacıyla Kuzey Makedonya Türkleri Milli Sayım Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur (Abdula, 2021). Kurulun çalışmaları sonucunda, sayım öncesi yapılan toplantılarda Türk nüfusunun yaklaşık %7 civarında olduğu belirtilmiştir (Emin, 2021, s. 6). 30 Mart 2022 tarihinde Devlet İstatistik Kurumu (*Drjaven Zavod Za Statistika*) tarafından açıklanan 2021 nüfus sayımı sonuçlarında, önceki tahminlerin aksine Türk nüfusunun %3,98 olarak verilmesi, Türk toplumu tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Kuzey Makedonya Türkleri Milli Sayım Koordinasyon Kurulu, 30 Mart 2022 tarihinde yaptığı açıklamada 2021 nüfus sayımını reddettiğini duyurmuş, ardından 20 Mayıs 2022 tarihinde yayınladığı protesto dilekçesiyle sayımın adil olmadığına dair gerekçelerini kamuoyuyla paylaşmıştır (Aliju, 2022). Bu gerekçeler arasında, Türk kökenli sayım görevlilerinin yetersizliği, saha çalışmalarında baskı ve manipülasyon iddiaları, Türk toplumunun birçok üyesinin sayım dışında bırakıldığı ve bu durumun Türk toplumunun haklarını ihlal ettiği ifadeleri yer almaktadır.

Nüfus sayımları konusunda gösterilen hassasiyetin yanı sıra, Türk siyasi partilerinin öncelikli siyasal faaliyetlerinden biri, anadilinde eğitim hakkının güvence altına alınması ve kurumsal düzeyde uygulanabilirliğinin sağlanmasıdır. Farklı dilleri barındıran bir nüfus yapısını sahip Kuzey Makedonya'da anadilde eğitim hakkı tüm etniklere tanınmaktadır. Bu hak Anayasa'nın 48. maddesindeki "Toplulukların üyeleri, ilk ve orta öğretimde kanunla belirlenen şekilde kendi dillerinde eğitim alma hakkına sahiptir" ifadeleri ile güvence altına alınmaktadır (Slujben Vesnik, 2011, s. 24). Devlet tarafından ülkede yaşayan tüm topluluklara tanınan anadilde eğitim hakkı, Türk nüfusun da varlığını devam ettirmesi açısından önem teşkil etmektedir. Türk nüfusun ülke genelinde dağınık bir halde yaşaması,

yetersiz maddi ve lojistik imkanlar ve hükümet politikaları Türkçe eğitimi sekteye uğratabilmektedir (Altay & Akkaya, 2022). Türk siyasi partileri, bağımsızlıktan bu yana Türkçe eğitimin sürdürülebilirliği ve niteliğinin artırılması amacıyla faaliyet göstermektedirler. Bu çerçevede, ülkenin çeşitli bölgelerinde Türkçe sınıfların açılması, Türk öğretmenlerin istihdamı ve eğitim materyallerinin geliştirilmesi yönünde girişimlerde bulunulmuştur. Özellikle koalisyon hükümetlerinde yer almaları sayesinde Eğitim ve Bilim Bakanlığı bünyesindeki Pedagoji Bölümü ile Eğitim Geliştirme Bürosu gibi kritik pozisyonların elde edilmesi, bu süreçte belirleyici olmuştur.

Anadilde eğitim için verilen mücadelenin benzeri belediyelerde Türkçe'nin resmi dil olarak kullanılması için de verilmektedir. Anayasasının 7. maddesine göre Makedonca dilinin yanı sıra yerel yönetimlerde çoğunlukta olan diğer etniklerin dilleri de kullanılabilmektedir (Slujben Vesnik, 2011, s. 12). Bağımsızlıktan itibaren Türk nüfusun yoğun olduğu şehirlerde Makedonca'nın yanı sıra Türkçe de belediye sınırları içerisinde resmi dil olarak kullanılmıştır. Milliyetçi gerilimlerin arttığı ve çatışmaların yaşandığı 1997-2001 tarihleri arasında hükümetteki partilerin politikaları ve belediyeleri elinde tutan yönetimlerin azınlıklara yönelik kısıtlamalarda bulunmaları Türkçe'nin de resmi dil statüsünden kaldırılmasına sebebiyet vermiştir. Gostivar, Kalkandelen, Debre, Plasnitsa belediyelerinde Türkçe resmi dil statüsünden çıkartılmıştır (Zeyniloviç, 2005). TDP yayınladığı bildiriler ile yaşanan gelişmelere tepki gösterirken alınan kararlar ilerleyen yıllarda yasaların güncellenmesi ve belediyelerde yapılan seçim ittifakları ile değişmeye başlamıştır. 2001 Ohri Çerçeve Anlaşması (OÇA) hükümleri doğrultusunda, belediyelerde resmi dilin kullanılabilmesi için %20 kotasının getirilmesi, Plasnitsa ve Merkez Jupa gibi Türk nüfusun çoğunlukta olduğu belediyelerde Türkçe'nin tekrardan resmi dil olmasını sağlamıştır. 2021 nüfus sayımlarda Konçe ve Vasilevo'da Türk nüfusunun %20'nin üzerinde çıkması sonucu TDP ve TMBH'nin belediyelerdeki meclis üyelerinin girişimleri ile bu iki belediye de 2023 yılından itibaren Türkçe'nin resmi dil olarak kullanılmasında etkili olmuştur (Yeni Balkan, 2024). 1997 yılında Türkçe'nin resmi dil statüsünden kaldırıldığı Gostivar'da Türk nüfusun %20'yi geçmemesine rağmen seçimlerde yapılan koalisyon anlaşmaları ve TDP'li belediye meclis üyelerinin girişimleriyle 2009 yılından itibaren Türkçe'ye tekrardan resmi dil statüsü kazandırmıştır (Anadolu Ajansı, 2009). Türk partilerinin yerel seçimlerde kilit rol oynamaları, yaptıkları koalisyonlar ve belediyelerde meclis üyelerinin girişimleri Gostivar'ın yanı sıra farklı belediyelerde de Türkçe'nin resmi dil olarak kabul edilmesinde etkili olmuştur. Türk nüfusun %20'ye ulaşmadığı Çayır, (%6,68) Kırçova (%6,44), Studeniçani (%14,71), Vrapçişte (%15,62) gibi belediyelerde Türkçe resmi dil olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı döneminden miras kalan tarihî eserlerin korunması ve görünür kılınması da Türk siyasi partilerinin öncelikli gündemleri arasında yer almaktadır. Milliyetçi gerilimlerin yoğun olarak yaşandığı dönemlerde alınan siyasi kararlar ve meydana gelen olaylar Türkçe dilinin yanı sıra Osmanlı mimari eserlerinin de etkilenmesine sebebiyet vermiştir. Bu olaylardan ilki 1992 yılında Manastır ve

Pirlepe'de yaşanmıştır. Her iki şehirde bulunan Osmanlı yapımı saat kulelerin tepesine restorasyon çalışmaları esnasında haç sembolleri eklenmiştir (Yılmaz, 2023). Osmanlı mimarisinin bir ürünü olan ve ülkedeki Türk-İslam mirasının sembolleri niteliğindeki bu yapıların kimlik kaybı yaşaması, TDP tarafından eleştirilmiştir (Oran, 1993). TDP olay hakkında yazılı bir bildiri yayınlayarak saat kulelerine yerleştirilen haçların kaldırılmasını talep edilmiştir. TDP'nin yapmış olduğu girişimler, her iki kuleye yerleştirilen haçların kaldırılmasında etkili olamasa da benzer uygulamaların diğer şehirlerdeki saat kulelerine yapılmasını bir bakımdan engellemiştir. Saat kuleleri dışında, Ohri'deki İmaret Camii, Üsküp'teki Taş köprü, 2001 çatışmalarında hasar gören Prilep Çarşı Camii, Kalkandelen Alaca Camii gibi yapılar siyasi partilerin girişimler yaptığı mimari yapılar arasındadır. Ohri'deki İmaret Camii TDP'nin tüm tepkilerine rağmen yıkılmaktan kurtarılamazken, Üsküp'teki Taş Köprü'nün eski görünümünde kalması, 2001 çatışmalarında hedef alınan Pirlepe Çarşı Camii gibi yapıların tamamile yok olmasının önüne geçilmiştir. Hedef alınan eserlerin yanı sıra Manastır şehrindeki Kadı Mahmud Camii'nin (Yeni Cami) müze olarak hizmete açılması TDP tarafından kınanarak, alınan kararın yeniden değerlendirilmesi konusunda taleplerde bulunulmuştur (TimeBalkan, 2024).

Bu örnekler, etnik partilerin etkisinin sınırlarını da gözler önüne sermektedir. Nitekim, kültürel mirasın korunması için kamuoyu oluşturup belirli koşullarda caydırıcı olabilen bu partiler, devletin nihai karar mekanizmalarına nüfuz etme konusunda çoğu kez yetersiz kalmaktadırlar. Diğer taraftan, Türk nüfusunun ağırlıkta olduğu ve öncelikli hedef kitlesini oluşturduğu söz konusu faaliyetler ve girişimler, yine Horowitz ve Chandra'nın etnik parti tanımıyla uyumluluk göstermektedir. Verilen örnekler ışığında Türk siyasi partileri, etnik parti kavramının temel unsurlarını taşıyarak, belirli bir etnik grubun (Türklerin) çıkarlarını savunan ve bu doğrultuda siyasal faaliyet yürüten aktörler olarak tanımlanabilir.

Ülkedeki Türk toplumunun haklarını önceleyen faaliyetlerin yanı sıra Türk siyasi partileri, Arnavut ve Makedon partilerinin baskın olduğu siyasal yapıda denge ve uzlaşı arayışına dayalı bir strateji benimsemektedirler. Arnavut-Makedon nüfusu arasında yaşanan etnik çatışmalar gibi siyasi olaylarda genellikle tarafsız kalmayı tercih eden Türk siyasi aktörler, sorunlara politik çözüm yolları aramaktadırlar. Bu anlayış bağımsızlıktan itibaren meydana gelen olaylarda alınan kararlar ile kendini belli etmektedir. 1997 yılında kabul edilen bayrak yasası sürecinde, Arnavutların şehir çatışmalarına varan yoğun protesto eylemlerine rağmen, dönemin tek Türk partisi olan TDP, meseleyi siyasetin içerisinde kalarak çözüme kavuşturmayı hedeflemiştir. TDP, konuya ilişkin bildiriler yayımlayarak ve siyasal alanda çeşitli girişimlerde bulunarak azınlıklara eski haklarının iade edilmesini savunmuştur. (Zeyniloviç, 2005). Benzer bir tutum, 2001 yılında Arnavutlar ile Makedonlar arasında yaşanan etnik çatışmalar sırasında da sergilenmiştir. Can kayıplarının yaşandığı ve iç savaş niteliği taşıyan çatışmaların toplumsal düzeyde ciddi maddi ve manevi zararlara yol açmasına rağmen, Türk siyasi partileri, Türk toplumunu şiddet eğilimlerinden uzak tutarak toplumsal barışa ve Kuzey Makedonya'nın siyasal

birliğine ve bağımsız bütünlüğüne vurgu yapan bir tutum benimsemişlerdir (Saraç, 2003). Bayrak krizi sonrasında artan siyasi gerilim ve 2001 yılında silahlı çatışmalara yol açan süreç bağlamında, Türk partilerinin tutumu, radikal ya da ayrılıkçı bir çizgiden uzak, sistem içi katılımı önceleyen ve kurumsal kanallar aracılığıyla etki üretmeyi hedefleyen "yapıcı" etnik parti yaklaşımıyla örtüştüğü görülmektedir (Horowitz, 1985)

Türk siyasi partilerinin etnik gerilimlerde benimsediği bu yapıcı ve dengeleyici tutum, aynı zamanda iç politikadaki etki alanlarının sınırlarını da belirleyen bir dinamik olmuştur. Kriz anlarında çatışmanın birincil tarafı olmaktan kaçınmaları, onları ülkenin temel siyasi fay hattını oluşturan Makedon-Arnavut ekseninin dışında konumlandırmıştır. Bu durumun en somut yansımaları, Kuzey Makedonya'nın siyasi yapısını yeniden şekillendiren kritik dönemeçlerde görülmektedir. Söz konusu kritik dönemeçlerden biri olan 2001 tarihli OÇA'da, Türk siyasiler yer almamışlardır. Ülkedeki multietnik nüfus yapısını ve azınlık haklarını doğrudan ilgilendiren, konsosyonel demokrasi modeline dayalı olarak tasarlanan bu anlaşmaya yalnızca Makedon ve Arnavut taraflarının dâhil edilmesi, bu tarihten itibaren de facto biçimde iki dominant grup (Makedonlar ve Arnavutlar) arasında işleyen bir siyasal düzenin kurulmasına zemin hazırlamıştır (Tezcan, 2025). Ülkenin anayasal düzenini kısmen de olsa "konsosyonel demokrasi modeli" temelinde yeniden tanımlayan OÇA'nın yanı sıra, 2014'te başlayıp derinleşen siyasi krizi çözüme kavuşturmayı amaçlayan 2015 Prjino Anlaşması'nın müzakere süreçlerinde de Türk aktörler, ana müzakereci taraflar arasında yer almamışlardır. Ülkenin kaderini belirleyen bu temel mutabakatların mimarları Makedon ve Arnavut dominant etnopolitik aktörler olurken, Türk siyasi temsilcilerin bu süreçlere katılımı daha ziyade dolaylı kalmıştır.

Dış Politikadaki Faaliyetler ve Siyasal Etki

İç politikadaki etkileri mikro düzeyde kalan Türk siyasi partileri, dış politikada ise rollerini daha makro bir düzeye taşıyarak Kuzey Makedonya'nın ulusal çıkarlarıyla uyumlu ve bütüncül bir yaklaşımda tutmaktadırlar. Bu doğrultuda, ülkenin Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyonunu, özellikle ekonomik kalkınma ve güvenlik alanında kurumsal güçlenme sağlayacak stratejik bir yönelim olarak değerlendirmekte, ilgili süreçlerde yapıcı ve destekleyici bir siyasi pozisyon sergilemektedirler. Nitekim Yunanistan ile yaşanan isim krizinin çözümüne yönelik 2018 yılında atılan adımlar, bu yaklaşımın somut örneklerinden biridir. Üyelik müzakerelerinin önünü açan isim değişikliği sürecinde gerçekleştirilen halk oylamasını, başta VMRO-DPMNE olmak üzere bazı milliyetçi aktörler boykot ederken, ülkedeki üç Türk siyasi partisi katılım yönünde çağrıda bulunarak uzlaşmacı ve çözüm odaklı bir siyasi tutum benimsemişlerdir (Aktürk & Lika, 2022). İsim değişikliğinin ardından, 2020 yılında Kuzey Makedonya'nın NATO'ya kabul edilmesini memnuniyetle karşılayan Türk partileri, ekonomik refahın artırılması açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilen Avrupa Birliği üyelik sürecinde de iktidardaki hükümetlere destek vermektedirler.

Devletin ortak çıkarları doğrultusunda hareket eden söz konusu partiler, dış politika alanında özellikle Türkiye Cumhuriyeti ile gerçekleştirilen ikili anlaşmalar ve stratejik iş birlikleri kapsamında dikkat çekici roller üstlenmektedirler. 1991 yılında Yugoslavya'dan referandum yoluyla ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Kuzey Makedonya'yı ilk tanıyan devletlerden biri olan Türkiye, bu eski Osmanlı coğrafyasında yer alan ülke ile tarihsel ve kültürel bağlara dayalı yakın ilişkiler geliştirmiştir. İkili ilişkilerdeki ilk resmi adım, 26 Ağustos 1992 tarihinde "Makedonya Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına Dair Protokol" imzalanmasıyla başlarken, bu anlaşmalar günümüze kadar artarak devam etmiştir (Kodal, 2014, s. 392). Kuruluş tarihlerden itibaren Ankara ile iyi ilişkilere sahip olan Türk partileri, parlamentodaki milletvekilleri, hükümetteki bakanları ve kamudaki temsilcileriyle iki ülke arasında köprü görevi üstlenerek farklı alanlardaki iş birliğinin artmasında etkili olmaktadırlar (Saraç, 2003). Bu rol, sınır-ötesi anlamında diaspora diplomasisinin klasik tanımıyla uyumlu bir yapıya sahiptir (Gonzalez, 2011). Türk siyasi partilerinin hem yerel düzeyde Türk azınlığı savunmaları hem de Türkiye ile olan tarihsel ve etnokültürel bağlar doğrultusunda aracı bir rol üstlenmeleri, "ulusal azınlık, ev sahibi devlet ve dış anavatan" üçlü etkileşim modelinin somut bir örneğini teşkil etmektedir (Brubaker, 1996, s. 4). Brubaker'in (1996) tanımladığı üçlü ilişkinin merkezinde yer alan Türk partileri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuzey Makedonya'daki ekonomik ve sosyokültürel alanlardaki faaliyetlerine aracılık etmektedirler.

Üçlü modelin ve aracılığın ekonomik yansımaları incelendiğinde, Türkiye menşeli yatırımların yıllar içerisinde kayda değer bir artış gösterdiği dikkat çekmektedir. 2002 yılına kadar Türkiye'nin Kuzey Makedonya'daki yatırımları 20 milyon Euro'nun altında kalırken, sonraki dönemde bu miktar dikkat çekici bir artışla 715 milyon Euro'ya ulaşmıştır (Toumarkine, 2003; NBRM, 2023). Meydana gelen artışta Türk siyasi partilerinin aracı ve kolaylaştırıcı rolü belirleyici olmakla birlikte, Kuzey Makedonya'daki koalisyon hükümetlerinin yatırım dostu politikaları ile Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) daha etkin ve dışa açılma odaklı bir politika benimsemesi de etkili olan diğer başlıca faktörler arasında yer almaktadır.

Ticari iş birliklerinin şekillendirilmesinde önemli bir rol üstlenen Türk siyasi partileri, eğitim ve sosyokültürel alanlarda da görünür bir varlık sergilemekte ve ana devletlerinin desteğinden faydalanmaktadırlar (Boutherin, 2016). Bu desteğin eğitim alanındaki ilk kurumsal düzeydeki yansıması 1993 yılında kendini göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1992-1993 öğretim yılında başlatmış olduğu Büyük Öğrenci Projesi'ne, TDP'nin girişimleriyle 1994 yılında Kuzey Makedonya da dahil edilmiştir. Büyük Öğrenci Projesi ile birlikte, yüksek öğretimde anadilde eğitim konusunda sıkıntı çeken Türk kökenli öğrenciler, Türkiye'deki üniversitelerde burslu eğitim görme imkânı yakalamışlardır. Bu proje günümüzde halen devam ederken, Türkler dışında, diğer etnik kökenli öğrencilerin de Türkiye'de eğitim görmesinde etkili olmuştur. Türkiye'de burslu okuma imkânının yanı sıra, T.C. Üsküp Büyükelçiliği, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yunus Emre

Enstitüsü (YEE), Yurt Dışı Türkler Başkanlığı (YTB), Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) gibi devlet kurumları, ülkedeki üç Türk partisi ve Türk STK'larının girişimleri ile okullara, medreselere, kütüphanelere lojistik destek yapılmaktadır. Gostivar ve Plasnitsa'daki Mustafa Kemal Atatürk İlköğretim Okulu, Üsküp'teki Tefeyyüz İlköğretim Okulu, İsa Bey Medresesi, Doyran Gökçeli Köyü İlköğretim Okulu destek gören eğitim kurumlarından bazılarıdır.

Sosyokültürel alanda ise halka kalkınma desteği sağlanması, tarihi Osmanlı eserlerinin restore edilerek yeniden toplumsal yaşama kazandırılması konusunda da etkin politikalar izlenmektedir. Kuzey Makedonya'nın farklı noktalarında harabe olmuş ve unutulmaya yüz tutmuş birçok Osmanlı eseri, Türk siyasi partilerin girişimleri, TİKA ve Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) restorasyon çalışmalarıyla yeniden eski hallerine dönüştürülmüşlerdir. TİKA tarafından restore edilen, Üsküp'teki Davud Paşa Hamamı, Radanya'daki Mahmud Ağa Camii, VGM tarafından restore edilen Ohri'deki Ali Paşa Camii ve Manastır'daki Haydar Kadı Camii bu eserlerden bazılarıdır. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan kesimlere yönelik kalkınma projeleri sunulması ve ekipman desteği sağlanmasında, çeşitli Türk devlet kurumlarının girişimleri kadar, Türk siyasi partileri ile STK'ların da önemli bir rolü bulunmaktadır (Nalçacıoğlu vd., 2024). Söz konusu alanlarda, TİKA kendi bünyesinde bini aşkın kalkınma projesi yürütürken, VGM'nin restorasyon faaliyetleri, YEE'nin kültürel diplomasi çalışmaları, YTB'nin eğitim bursları ve Diyanet'in dini hizmet programları aracılığıyla farklı alanlarda sürdürülebilir etki sağlanmıştır.

Kuzey Makedonya'nın genel dış politika yönelimleriyle uyumlu hareket eden Türk partileri, bu çerçevede özellikle Türkiye ile geliştirdikleri bağlar aracılığıyla kendilerine özgün bir hareket alanı yaratmaktadırlar. Bu durum, diaspora diplomasisi yaklaşımıyla örtüşen aracı ve kolaylaştırıcı bir rolü beraberinde getirmektedir. Zira Türk siyasi partileri, uluslararası bağlamda yalnızca etnik kimlik çemberine sıkışmayıp, Shain ile Barth'ın tanımladığı biçimde, ülkeler arası ilişkilerin kurumsallaşmasına katkı sağlayan ve taraflar arasında köprü işlevi gören aracı aktörler olarak konumlanmaktadırlar (Shain & Barth, 2003). TİKA gibi Türk devlet kurumları aracılığıyla hayata geçirilen somut projeler sayesinde sembolik düzeyin ötesine geçen bu köprü işlevi, devletlerin ve ülkedeki Türk toplumunun ekonomik ve sosyokültürel yaşamına doğrudan katkılar sağlamaktadır.

SONUÇ

Yugoslavya Krallığı döneminde başlayan, ancak komünist rejim altında kesintiye uğrayan Türk toplumunun siyasal örgütlenme arayışları, Kuzey Makedonya'nın 1991 yılındaki bağımsızlığının ardından yeniden canlanmıştır. Etnopolitik yapı ve mikro milliyetçi eğilimlerin hâkim olduğu ortamda bu canlanmanın tezahürü olarak kurulan TDP, THP ve TMBH, destek tabanını büyük

ölçüde Türk etnik grubuna dayandıran ve bu grubun çıkarlarını savunmayı amaçlayan tipik etnik parti özelliklerini benimsemişlerdir.

Kuruluşlarından itibaren etnik parti yapısı çerçevesinde hareket eden üç Türk partisi, katıldıkları parlamento seçimlerinde ortalama 1,6 (%1,35) sandalye ile nüfus oranlarına (%3-4) kıyasla görece düşük bir temsiliyet elde etmişlerdir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermeyen bu partiler, yerel seçimlerde ise, TDP'nin 1996 yılında Aşağı Banisa'da ve sonraki tüm dönemlerde Merkez Jupa'da belediye başkanlığı kazanması dışında, anlamlı bir başarı sağlayamamışlardır. Bu seçim performansı, Türk partilerini çoğu zaman koalisyon ittifaklarına yönelterek, siyasi süreçte "küçük ortak" konumunda elde edilebilecek mütevazı kazanımlara odaklanmaya mecbur bırakmıştır.

Siyasal alandaki varlıkları ve koalisyon ortaklıklarındaki pazarlıklar sayesinde, anadilde eğitim, belediyelerde Türkçe dilinin kullanımı ve kültürel mirasın korunması gibi kendi toplulukları için sembolik ve önemi yüksek olan konularda faaliyetler gerçekleştirerek, görece somut kazanımlar elde etmişlerdir. İç politikada, ülkenin siyasal ve anayasal düzenini yeniden şekillendiren 2001 OÇA ve 2015 Prjino gibi kritik süreçlere doğrudan dahil olamamaları, Türk siyasi partilerinin karar alma süreçlerindeki etkinliklerini azaltmış, Makedon ve Arnavut partilerinin gölgesinde kalmalarına neden olmuştur. Bu yapısal konum, partilerin iç politikadaki rolünü, sistemin makro düzeydeki kurallarını belirlemekten çok, mevcut sistem içinde ağırlıklı olarak kendi etnik topluluklarının haklarını savunan ve pazarlık gücünü bu çerçevede kullanan bir pozisyona yönlendirmiştir. Buna karşılık, dış politika alanında Türk siyasi partileri daha görünür ve işlevsel bir rol üstlenirlerken, özellikle Türkiye ile ilişkilerde kuramsal çerçevenin ikinci ayağını oluşturan diaspora diplomasisi yaklaşımını somutlaştıran bir köprü vazifesi görmüşlerdir. Diaspora diplomasisi çerçevesinde ve Brubaker'in (1996) üçlü modelinin merkezinde yer alan bu rol, Türk siyasi aktörlerine iç politikada elde edemedikleri bir meşruiyet ve prestij kazandırmıştır. Ancak dış politikadaki bu etkinin, yalnızca Türkiye ile ikili ilişkiler çerçevesinde kalması daha öteye geçememesi, Türk partilerinin Kuzey Makedonya'nın siyasal yapısında söz sahibi bir güce evrilmelerine katkı sağlayamamıştır.

Çalışma kapsamında analiz edilen istatistikî veriler, resmî belgeler, parti bildirileri ve ilgili literatür, Türk partilerinin, ülkenin siyasal yapısı ile Türk toplumunun konumu üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduklarını ortaya koymaktadır. İç ve dış politikada gerçekleştirilen faaliyetlere rağmen, bölünmüşlük, düşük oy potansiyeli, demografik ve seçim sistemi dezavantajları ile etnopolitik yapıda VMRO-DPMNE, SDSM ve BDI gibi partilerin hegemonyası, söz konusu sınırlı etkinin ana faktörleri arasındadır. Dolayısıyla Türk partileri, siyasetin ana aktörleri olan Makedon ve Arnavut partileri karşısında üçüncül bir pozisyona yerleşmekte, bu da onların etki alanını, ülke siyasetini şekillendirmek yerine yalnızca belirli ölçüde kendi topluluklarının hak savunuculuğu ile sınırlandırmaktadır. Bir başka deyişle, Türk partileri oyunun "kurallarını yazan" aktörler olmak yerine, yazılmış kurallar

dahilinde "oyunu oynayan" aktörler konumunda kalmışlardır. Bu marjinal konum, aynı zamanda onları dominant partilerin küçük tavizlerle yönetebileceği bir siyasi alanın "kontrol edilebilir" aktörleri haline getirmiştir. Nitekim Türk partilerin koalisyon hükümetlerindeki "küçük ortak" statüsü, bu durumu pekiştirmekte, daha kapsamlı ilerlemelerin ve siyasal etkinin önünü tıkamaktadır.

Çalışmada sunulan veriler ve analizler, Kuzey Makedonya'daki Türk toplumunun aktif siyasete katılım süreçlerinin tarihsel ve yapısal dinamikler ekseninde incelenmesiyle, bölgedeki etnik siyaset literatürüne anlamlı bir zemin sağlamaktadır. Özellikle, demografik ve siyasi pazarlık gücü daha yüksek olan Arnavutların aksine, daha kısıtlı imkanlara sahip Türk toplumunun siyasi stratejilerinin nasıl şekillendiğini ve "küçük ortak" rolüne yapısal olarak nasıl itildiğini göstermesi bakımından bu çalışma, yalnızca Kuzey Makedonya değil, Balkan siyasetindeki etnik azınlık partilerine dair özgün bir katkı sunmaktadır.

Çalışmanın esas olarak siyasal elitlere odaklanması metodolojik bir sınırlılık olarak değerlendirilmelidir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, Türk partilerin siyasal yapıdaki işlevinin toplumsal düzeydeki karşılığını daha derinlemesine analiz etmeli, ayrıca Bulgaristan ve Kosova gibi benzer siyasal ve sosyokültürel yapılarda faaliyet gösteren Türk siyasi aktörlerle, karşılaştırmalı analizler ortaya koymalıdır.

Öte yandan, Türk partilerinin yapısal zafiyetleri ve etki dinamiklerinin sınırlı kalması, Türk toplumunun kolektif temsil kapasitesini ve ülkedeki varlığını da zayıflatma potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle, gelecekte yanıtlanması en kritik soru şudur: Türk partileri, mevcut etnopolitik yapıda ve mikro milliyetçi eğilimlerin hâkim olduğu ortamda daha etkili bir siyasal güç geliştirebilecek midir? Bu soruya verilecek yanıt, Türk toplumunun kamusal alandaki varlığının sürdürülebilirliğinden, asimilasyon risklerine ve göç eğilimlerinin yönüne kadar uzanan geniş bir yelpazede belirleyici olacaktır.

Yazar Katkı oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı : Makale tek yazarlıdır. Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmî Yayınlar:

Drjavna İzborna Komisiya Na Republika Makedoniya (DİKRM):

C-329/39866, C-329/39870, 12-2344/1, C-33-6171, C-329/42125, C-74/43510.

Kraljevina Jugoslavija Opšta Državna Statistika. (1932). *Definitivni Rezultati Popisa Stanovišta Od Januara 1921*. Sarayevo: Državna Štamparija.

Kraljevina Jugoslavija, Opšta Državna Statistika. (1938). *Definitivni Rezultati Popisa Stanovišta Od 31 Marta 1931 Godine.* Beograd: Državna Štamparija.

Parlamentaren İnstitut. (2014). *Aktite Na Prvoto Zasedanie Na Asnom.* Skopye: Parlamentaren İnstitut Na Sobranieto Na Republika Makedoniya.

Slujben Vesnik Na Socijalistiçka Republika Makedoniya. (1990.04.13).

Ustav Na Republika Makedoniya So Amandmanite Na Ustavot (2011). Skopye: JP Slujben Vesnik Na Republika Makedoniya.

Telif Eserler:

Abdula, F. (2017, Kasım 19). *Türk Hareket Partisine Türk kökenli Milletvekili İbrahim genel başkan seçildi*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-hareket-partisine-turk-kokenli-milletvekili-ibrahim-genel-baskan-secildi/971239

Abdula, F. (2021, Mayıs 3). *Üsküp'te 'Kuzey Makedonya Türkleri Sayım Değerlendirme Çalıştayı' düzenlendi*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uskup-te-kuzey-makedonya-turkleri-sayim-degerlendirme-calistayi-duzenlendi/2166423#

Ačkoska, V. (2011). The Political Conditions in DF Macedonia (1944-45) and the Problem of the Unification of the Macedonian People. *Macedonian Historical Review*, (2), 267-284.

Aktürk, Ş., & Lika, I. (2022). The puzzle of Turkish minority representation, nationhood cleavage, and politics of recognition in Bulgaria, Greece, and North Macedonia. *Mediterranean Politics*, *27* (1), 1-28.

Aliju, D. (2022, Mart 31). *Kuzey Makedonya'daki Türkler nüfus sayımının sonuçlarına itiraz etti*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonyadaki-turkler-nufus-sayiminin-sonuclarina-itiraz-etti/2551352

Altay, E., & Akkaya, A. (2022). Kuzey Makedonya'da Türkçe Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 7* (1), 147-167. https://doi.org/10.32321/cutad.1098063

Atanasov, Z., Dimitrievski, D., & Krsteska, A. (2022). *Izborni Sistem Na Republika Severna Makedoniya: Kako Da Se Obezbedi Ramnopravna İ Fer Zastepenost Vo Sobranieto.* Skopye: Natsionalen Demokratski İnstitut.

Brubaker, R. (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bouchereau, F. P. (2008). Histoire de la langue macédonienne. *Revue des Études Slaves*, *79* (1-2), 145-161. https://doi.org/10.3406/slave.2008.7131

Boutherin, T. (2016). Les partis ethniques dans les Balkans occidentaux. *Politique étrangère*, (4), 167-176. https://doi.org/10.3917/pe.164.0167.

Bozkurt, G. S. (2010). Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10 (2), 51-95.

Castellan, G. (2003). *Un Pays Inconnu : La Macédoine.* Crozon: Armeline.

Castellan, G. (2018). *Histoire Des Balkans XIVe-XXe siècle.* Paris: Fayard.

Chandra, K. (2004). *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Head Counts in India*. New York: Cambridge University Press.

Çavuşoğlu, H. (2006). Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 Kitlesel Göçü ve Bursa'daki Göçmen Kesimi. *Karadeniz Araştırmaları, 10* (10), 107-147.

Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri. *Bilig Dergisi*, (41), 123-154.

Dehnert, S. (2010). *Elections and Conflict in Macedonia Country Analysis.* Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Derman, O. (2018). *Evladı Fatihan'ın Torunları : Makedonya'daki Türkler.* Ankara: Kalkan.

Doğru, H. (2002). Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti. *Türkler Ansiklopedisi, 9*, 165-176.

Emin, E. (2021). Kuzey Makedonya'nın Nüfus Sayımı Sınavı. *İNSAMER*, 1-7.

Emin, N. (2014). *Makedonya Siyasetini Anlama Kılavuzu.* Ankara: SETA.

Engüllü, A. (2011, Şubat 5). *TDB'nin tarihinden bir yaprak*. Avni Engüllü Blogspot: http://avniengullu.blogspot.com/2011/02/tdbnin-tarihinden-bir-yaprak.html

Garde, P. (2000). *Vie et mort de la Yougoslavie.* Paris: Fayard.

Gonzalez, J. J. (2011). *Diaspora Diplomacy: Philippine Migration and its Soft Power Influences*. Maitland: Mill City Press.

Gunther, R., & Diamond, L. (2003). Species of Political Parties: A New Typology. *Party Politics*, 9 (2), 167-199.

Hristova, L. (2011). *Politiçkite İdentiteti Vo Republika Makedoniya.* Skopye: Universitet Kiril İ Metodi.

Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.

İdrizi, M. (2018). "Cemiyet" Hareketinin Kuruluşu ve Siyasi Faaliyetlerine İlişkin Bazı Arşiv Kaynakları Değerlendirilmesi. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, *3* (1), 171-185. https://doi.org/10.24186/vakanuvis.415875

Koca, S. (2017). Balkan Türklerinin Yakın Dönem Kahramanları "Yücelciler". *Akademik Bakış Dergisi*, (60), 76-90.

Kodal, T. (2014). Makedonya'nın Bağımsızlığı'nı Kazanması Ve Türkiye. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 14* (29), 377-396.

Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press.

Nalçacıoğlu, M., Resuloğulları, E., Çopur, E., & (2024). *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Faaliyet Raporu.* Ankara: TİKA Yayınları.

NRBM. (2023, Aralık 31). *Direktni İnvestitsii - Sostoybi*. https://www.nbrm.mk/direktni_investicii_sostojbi.nspx

Oran, B. (1993). Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler (Bulgaristan, Makedonya, Kosova). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 48* (1), 121-147.

Pankovski, M., Mihajlovski, N., & Naskova, İ. (2021). *Priraçnik Za Lokalni İzbori ve Republika Severna Makedoniya 2021 Godina.* Skopye: Fondatsia Konrad Adenauer.

Purde, F. (2016). *2001 Yılından Günümüze Makedonya Türkleri.* Rusya Araştırmaları Enstitüsü.

Saraç, E. (2003). *2003 Kurultay Raporu.* Üsküp: Forum.

Shain, Y., & Barth, A. (2003). Diasporas and international relations theory. *International Organization*, 57 (3), 449-479.

Stankov, D. (2024). *Statistical Yearbook of the Republic of North Macedonia.* Skopje: State Statistical Office of the Republic of North Macedonia.

Tezcan, G. (2025). Konsosyonel Demokrasi ve Küçük Azınlıkların Temsili: Kuzey Makedonya Örneği. *Gazi Akademik Bakış*, 18 (36), 389-410. https://doi.org/10.19060/gav.1720500

Türk Milli Birlik Hareketi. (2010). *Statut İ Programa* . Gostivar.

Türksoylu, E. (2020). *Yugoslavya Türklüğünün Direniş Mücadelesi (1945-1948) Yücel Teşkilatı.* Ankara: Astana Yayınları.

TDP. (2021, Temmuz 4). *Status Na Partiyata*. https://tdp.org.mk/hakkimizda?partiid=22

THP. (2019). *Parti Proğramı*. https://thp.mk

Time Balkan. (2024, Kasım 22). *TDP Genel Başkanı İlyas: Osmanlı-İslam eserinin müzeye dönüştürülmesini şiddetle kınıyorum*. https://timebalkan.com/tdp-genel-baskani-ilyas-osmanli-islam-eserinin-muzeye-donusturulmesini-siddetle-kiniyorum/

TMBH. (2014). *Foto Galeri*. https://tmbh.org.mk/category/фото-галерија/

Toumarkine, A. (2003). La politique turque dans les Balkans. Volonté d'intégration, risque de marginalisation. *Le Courrier des pays de l'Est*, (1039), 40-51. https://doi.org/10.3917/cpe.039.0040.

Uzan, K. (2023). Kuzey Makedonya Siyasetini Belirleyen Etmenler ve Ülke Siyasetinde Türklerin Temsiliyeti. *YAZIT Kültür Bilimleri Dergisi, 3* (2), 262-279. https://doi.org/10.59902/yazit.1350787

Van Cott, D. L. (2005). *From movements to parties in Latin America: The evolution of ethnic parties*. Cambridge: Cambridge University Press.

Yeni Balkan. (2018, Kasım 28). *Adnan Kahil THP'den İhraç Edildi*. https://www.yenibalkan.com/haber/adnan-kahil-thp-den-ihrac-edildi-15427.html

Yeni Balkan. (2024, Ekim 13). *Türkçe, Konçe Belediyesi'nde ikinci resmi dil oldu*. https://www.yenibalkan.com/haber/turkce-konce-belediyesi-nde-ikinci-resmi-dil-oldu-31565.html

Yılmaz, M. (2023). *Kiliseye Çevrilen Mimari Yapılar.* Ankara: YTB Yayınları.

Zeyniloviç, S. (2005). *Makedonya Demokratik Süreçlerinde Türkler.* Üsküp: Birlik Yayınları.